Shri Shivaji Education Society Amravati's

Shri Shivaji Arts & Commerce College Amravati

Reaccredited with "A" Grade by NAAC Bangalore

Establishment:1946

AISHE Code:C-43051

Website: https://shivajicollege.org

Email: clg_amt_sac@ssesa.org

Criteria 3

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years

Index

Sr. No.	Books & Chapter in Books	Page No.
	2017-18	
1	Stri Pratima aani Wastav	3-5
2	Henry Fielding : Theory of Fiction	6-9
3	Sane Guruji : A Saintly Soul	10-13
	2018-19	
4	Kavyasarita	14-16
5	Dr.Hariwanshrai Bachhan ka Sahitya : Chintan ke Vividh Aayam	17-21
6	Losankhyashastra	22-30
	2019-20	
7	Bimb Pratibimb	31-35
8	Nanhi Duniyaka Jaduee Safar	36-45
9	Anwarat	46-53
	2020-21	
10	Gramin Kshetratil Pinyachya Panyache Aarthik Adhayan	54-59
	2021-22	
11	Dr.Satish Taral yanchi Kathasampada	60-63
12	Gramin Sahitya aani Sanskruti	64-66

स्त्री : ♦ प्रतिमा आणि वास्तव ♦ छवि और यथार्थ

मुख्य संपादक
डॉ. सतीश पावडे

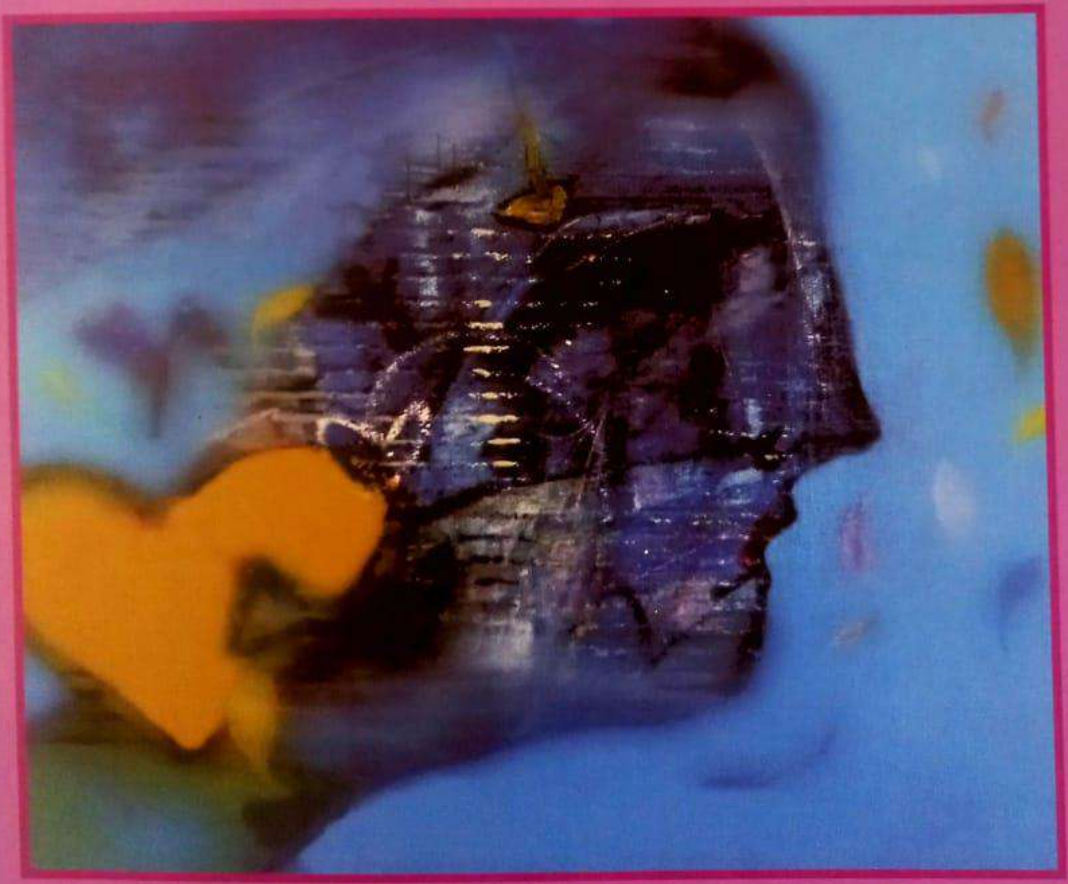

Women: Image and Reality

ISBN: 978-81-89839-99-4

स्त्री : प्रतिमा आणि वास्तव
स्त्री : छवि और यथार्थ
Women : Image and Reality

मुख्य संपादक
डॉ. सतीश पावडे

पायगुण प्रकाशन अमरावती.
Email-paaygunprakashan22@gmail.com

स्त्री :
प्रतिमा आणि वास्तव
छवि और यथार्थ
Image and Reality

◆ मुख्य संपादक
डॉ. सतीश पावडे
◆ मुख्य सह संपादक
डॉ. निशा शेंडे
◆कार्यकारी संपादक
डॉ. पंकज वानखेडे
◆संपादक
प्रा. दीपक वानखेडे
डॉ. मंदा नांदुरकर
◆ सह संपादक
प्रा. प्रसेनजीत तेलंग
◆ मुखपृष्ठ
किशोर इंगळे, नागपूर
◆ रेखाचित्रे
सी.डी. शिवणकर
किशोर इंगळे

◆प्रकाशिका
सौ. संध्या राजेश बाहे
पायगुण प्रकाशन,
सराफ ले-आऊट, कलोतीनगर,अमरावती
भ्रमणध्वनी-९२२६२३३८००, ९२२५२२३८००
◆मुद्रक
राजेश बाहे
शशी प्रिंटर्स
सराफ ले-आऊट, कलोतीनगर, अमरावती
◆प्रथमावृत्ती:
२३ सप्टेंबर २०१७

Women : Image and Reality
Editor: Dr. Satish Pawade
ISBN: 978-81-89839-99-4

© डॉ. सतीश पावडे

◆ मुल्य : पाचशे रूपये

या पुस्तकात प्रसिद्ध झालेल्या विचारांशी संपादक सहमतच असेल असे नाही. लेखातील मते, आशय, टिप्पणी आणि संदर्भ या संदर्भातील सर्व जबाबदारी सर्वस्वी त्या त्या लेखकाची असेल.

ISBN: 978-81-89839-99-4

Henry Fielding: Theory of Fiction

Dr Archana Devidas Bobade is an Associate Professor, Department of English at Shri Shivaji Arts & Commerce College, Amravati Naac Accredited A grade. She is also a Chairman of Board of Studies in languages, Faculty of Commerce and an Ex member of Management Council and Senate, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. She has also worked as a Course Co-ordinator for four Refresher Courses in English and Short Term Course in Communication Skills, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. She has attended many State, National and International Seminars/ Conferences/ Workshops and many of her articles are published in National and International Journals.

Printed by

LAXMI BOOK PUBLICATION

Published by

Lulu.com

Henry Fielding:

Theory of Fiction

Dr. Archana Bobade

Book Publication.
03 - Books.

HENRY FIELDING: THEORY OF FICTION

Author

Dr Archana Bobade

Laxmi Book Publication
2017

Price: /-

Henry Fielding: Theory of Fiction

Dr Archana Bobade

© 2017 by Laxmi Book Publication, Solapur

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without prior permission of the author. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages.

[The responsibility for the facts stated, conclusions reached, etc., is entirely that of the author. The publisher is not responsible for them, whatsoever.]

ISBN: 978-1-365-73608-7

Published by,
Lulu Publication
3101 Hillsborough St,
Raleigh, NC 27607,
United States.

Printed by,
Laxmi Book Publication,
258/34, RaviwarPeth,
Solapur, Maharashtra, India.
Contact No. : +91 9595 359 435
Website: http://www.isrj.org
Email ID: ayisrj@yahoo.in

CONTENTS

Chapter I..	01
INTRODUCTION	
Chapter II..	35
HENRY FIELDING LIFE AND WORK	
Chapter III..	61
A REVIEW OF FICTIONAL THEORIES	
Chapter IV..	101
FIELDING AND THE FICTIONAL THEORY	
Chapter V..	134
CONCLUSION	
BIBLIOGRAPHY..	147

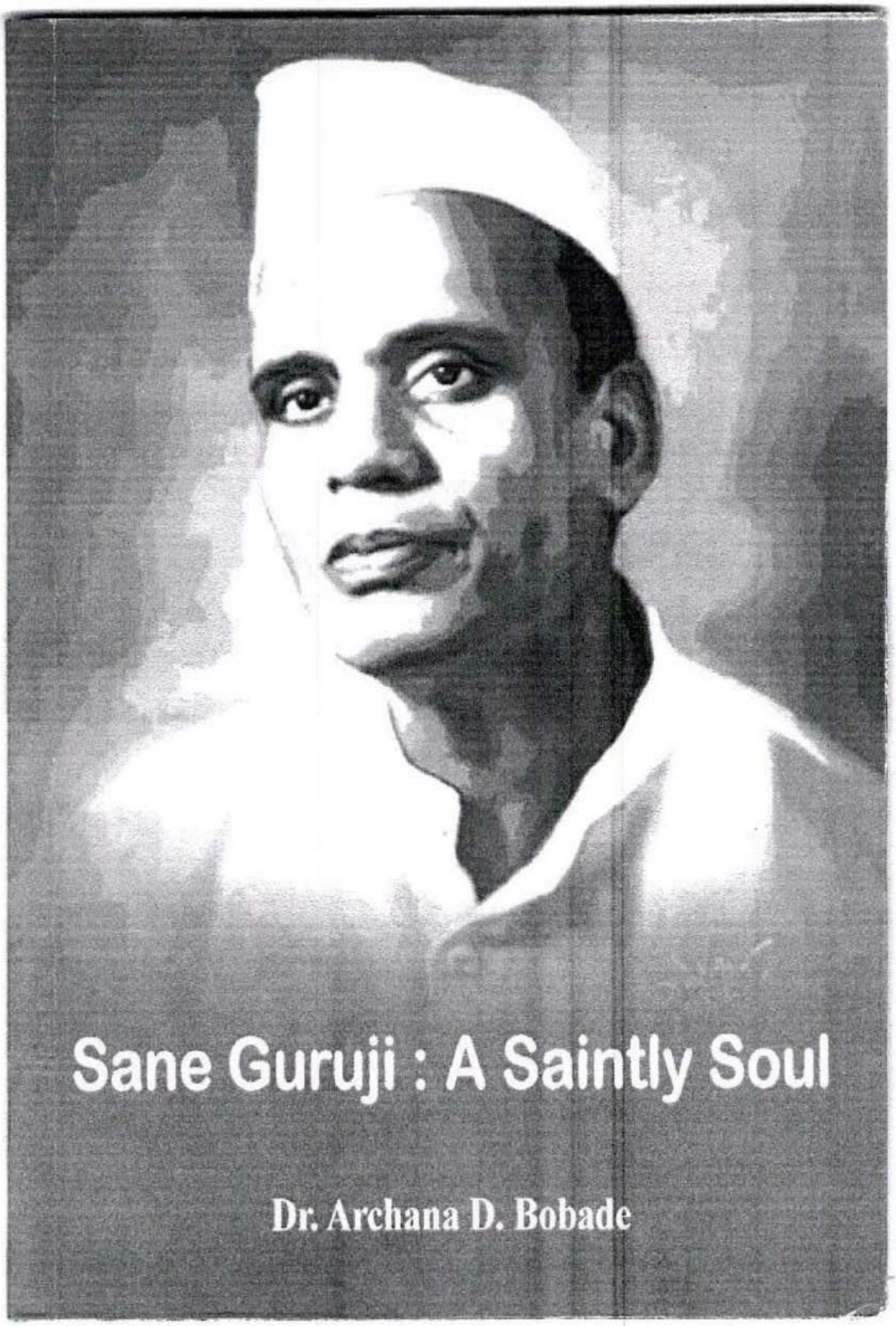
Sane Guruji : A Saintly Soul
Dr. Archana D. Bobade

Sane Guruji

A Saintly Soul

Dr. Archana D. Bobade

नभप्रकाशन

Sane Guruji
A Saintly Soul

First Edition: 22/8/2017

Author
Dr. Archana D. Bobade

Publisher
Milind B. Dahake
Nabh Prakashan
Shyam Nagar, Amravati-06
Ph: 7798204500, 8177838400

Typesetting
Rahul kumar
Amravati

Printer
Nabh Offset Printer
Shyam Nagar, Amravati- 444 606.

Pune Office
Suraj Dahake
Cell No.- 7875101787
Sahil Kohinoor Apartment, Flat No.-307
Near Malwant Marble, Gokool Nagar, Katraj, Pune

Price: **Rs. 150/-**
ISBN- 978-81-905776-60-4

Preface

Pandurang Sadashiv Sane, also known as Sane Guruji by his students and followers, was a Marathi author, teacher, social activist and freedom fighter from Maharashtra, India. He is referred to as the National Teacher of India. Sane Guruji was considered to be a personification of gentleness and humility who did not bowed to injustice at any cost. His childlike mind had unbounded affection for children. Sane Guruji was a philosopher in action.

The challenge of our age lies in making use of the gifts of science and the comparatively newly acquired values of freedom and equality for real human happiness. Sane Guruji's winged ideas are of great help in meeting these challenges. His writings has the potential to bring changes in attitudes and as we need both laws and morals for creating a happy, humane and just society we must explore the phenomenon called Sane Guruji more fully.

The name of this ardent patriot, Gandhian freedom fighter and social reformer was always uttered with great respect by those who knew about his work. His popular autobiographical novel *Shyamchi Aai* rebuilds the extremely sensitive brighter and human being in him.In this novel he lovingly talked of his loving mother and how she shaped his mind and morals. Sane Guruji was a tireless fighter for the rights of farmers and textile workers.

A profound thinker whose ideas have the potential of giving a new Yug Dharma to today's complex world- a world full of new challenges and new opportunities. Sane Guruji's ideas do not seem to fit into a groove. But they show with great originality ways to harmonize science and spiritualism, patriotism and internationalism, action and meditation, freedom and responsibility and the so called "manly" and "womanly". Such harmony will indeed be needed for tackling today's problems.

The book ***Sane Guruji: A Saintly Soul*** is an invitation to a feast of ideas and insights of one of the most remarkable human beings of modern India. I feel sure that this book will lead to a stimulating discussion and reflection on Sane Guruji's thought. This book is an effort to share with all my readers what I feel about this remarkable personality.

- Dr. Archana D. Bobade

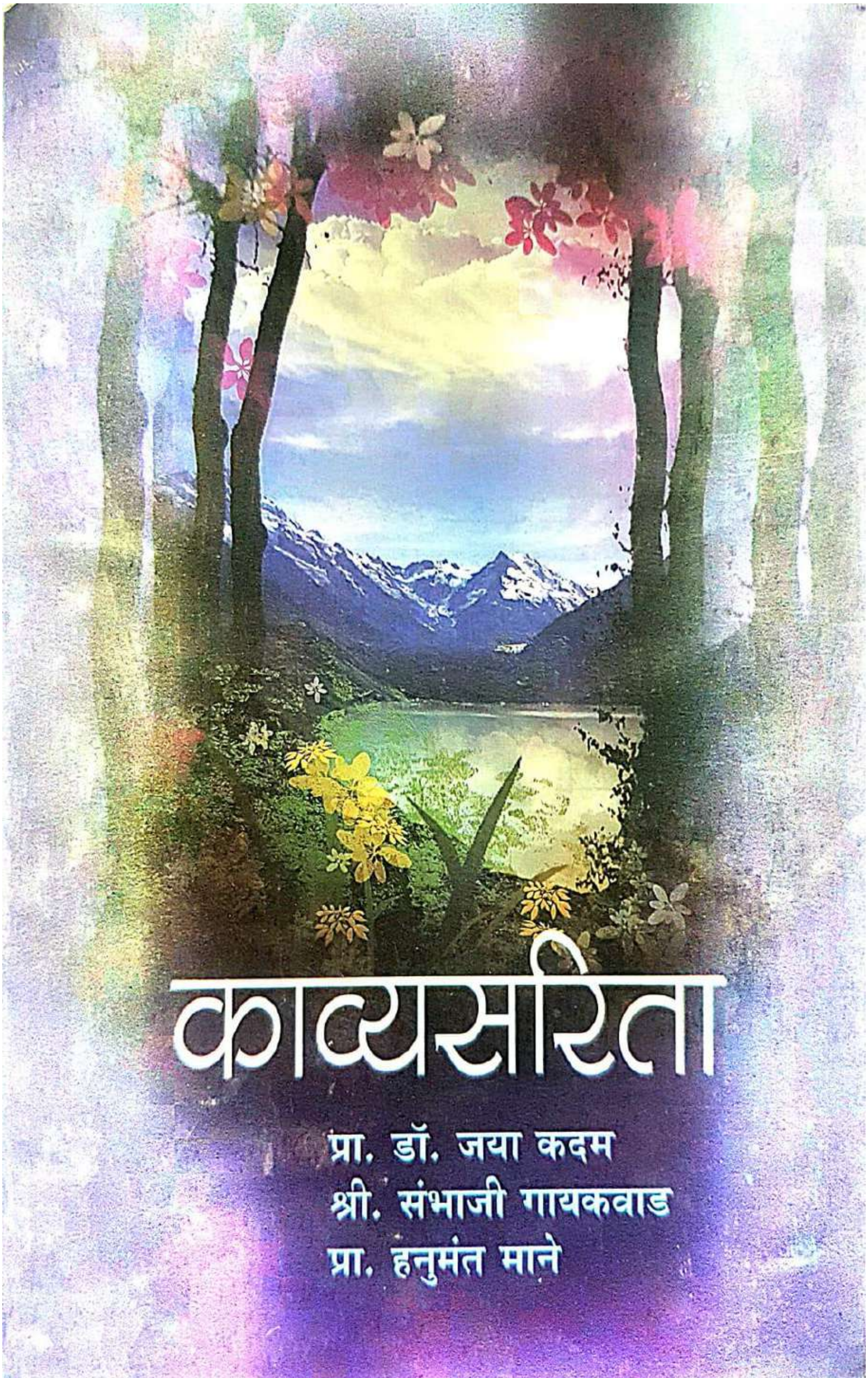
काव्यसरिता
प्रा. डॉ. जया कदम
श्री. संभाजी गायकवाड
प्रा. हनुमंत माने

ଓ स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. ११५९

ଓ काव्यसरिता
(राज्यस्तरीय अकरावा प्रातिनिधिक कवितासंग्रह)

ଓ प्रकाशक आणि मुद्रक
डॉ. एल.व्ही. तावरे
स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ,
महात्मा फुले सभागृहामागे, पुणे ४११ ०३०
स्थिरभाष : (०२०) २४४७ २५ ४९ /२४४ ३६ ९६१
ई मेल : snehaltawre@gmail.com

ଓ © संपादकांकडे
साहित्यप्रेमी मंडळ, सोमेश्वरनगर, ता. बारामती
जि. पुणे - ४१२३०६
भ्रमणभाष : ९४२१०१६६९४/९६६५००३७४०

ଓ प्रथमावृत्ती : ५ जून २०१८, जागतिक पर्यावरण दिन

ଓ मुखपृष्ठ : संतोष धोंगडे

ଓ अक्षरजुळणी : सुनीता, पुणे

ଓ मुद्रणस्थळ : स्मिता प्रिंटिंग प्रेस, पुणे

ଓ ISBN-81-978-93-85709-70-8

ଓ पृष्ठसंख्या : १४४

ଓ मूल्य : ₹ १२०/-
$3

अनुक्रमणिका

- काव्यसरिताच्या निमित्ताने...
  प्रा. डॉ. जया कदम
  श्री.संभाजी गायकवाड
  प्रा.हनुमंत माने
- अतिथी संपादकांचे मनोगत
  डॉ. संजय पाटील /२३

- **शरद अत्रे**

१) चैतन्याचा हुंकार / २७
२) प्रकाशाची निरांजन / २८
३) ओंकारनाद / २९
४) अज्ञाताची साद / ३०
५) प्रकाशबिंब / ३१
६) नात्याचे मंदिर / ३२
७) प्रेम भाव / ३३
८) प्रकाश किरणे / ३४

- **प्रा. वैशाली देशमुख**

१) जे आकळे न बुद्धीला / ३७
२) शब्दांचे पक्षी / ३८
३) मौनाचा शब्द / ३९
४) तुझी आठवण / ४०
५) आकांक्षांच्या आभाळात / ४१
६) मुक्त होउनी / ४२
७) मी काय म्हणू / ४३
८) प्रवासी / ४४

- **नीलिमा पंढरे**

१) गुरू चरणा देखिले / ४७
२) माझी बाय / ४८
३) गोडुल / ४९
४) पळसाला पाने तीनच / ५०
५) बहिणाई / ५१
६) सखी ऊठ / ५२
७) मी एक पक्षीण / ५३
८) कवीचं घर / ५४

डॉ. हरिवंशराय बच्चन का साहित्य : चिंतन के विविध आयाम

संपादक

डॉ. कमलकिशोर एस. गुप्ता

डॉ. हरिवंशराय बच्चन का साहित्य : चिंतन के विविध आयाम

संपादक

डॉ. कमलकिशोर एस. गुप्ता

भाषाविभागाध्यक्ष

दा.रा.बा. सिंधु महाविद्यालय

पाँचपावली, नागपुर

श्री बालाजी प्रकाशन, नागपुर

डॉ हरिवंशराय बच्चन का साहित्य : चिंतन के विविध आयाम

संपादक - डॉ० कमलकिशोर एस. गुप्ता

प्रथम संस्करण - फरवरी २०१६

© लेखक/संपादक

ISBN-978-93-84855-01-7

प्रकाशक :
श्रीमती पद्म गुप्ता
श्रीबालाजी प्रकाशन
इतवारी पेवठा, नागपुर - ४४० ००२
मोबाईल : ७६२०८०७७७५

मूल्य ₹ ३००.०० मात्र

शब्द संयोजन -
मीता टाईप सेटर्स
सीताबर्डी, नागपुर

मुद्रक -
सुपर प्रिंटर्स
महल, नागपुर

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	लेखक	पृ.क्र.
१	डॉ. हरिवंशराय बच्चन : साहित्य समीक्षा	- प्रा. डॉ. कमलकिशोर एस. गुप्ता	१
२	बच्चन के काव्य में राष्ट्रीय भावना	- डॉ. विपिन गुप्ता	१०
३	बच्चन की कविता : एक दृष्टि	- डॉ. उमा त्रिपाठी	१७
४	हालावाद के अग्रणी कवि : हरिवंशराय बच्चन	- प्रा. परिवर्तिका अंबादे	२२
५	बच्चन के काव्य में युग चेतना	- डॉ. सुनीता सक्सैना, दिल्ली	२९
६	हरिवंशराय बच्चन के काव्य -साहित्य का चित्रण	- डॉ. रमेश टी. बावनथडे	४०
७	हरिवंशराय बच्चन व्यक्तित्व एवं कृतित्व	- प्रा.डॉ.कल्पना सतीश कावळे	५१
८	निराशा से आशा की ओर बढने वाले भावुक कवि बच्चनजी	- डॉ. रविंद्रनाथ माधव पाटील	५९
९	बच्चन की आत्मकथा : गद्यात्मक महाकाव्य	- डॉ. अनीता यादव	६४
१०	"नीड का निर्माण फिर" बच्चन वाणी का मधुमय स्वर	- प्रो. ज्योति व्यास	७०
११	"बाल-साहित्य के चितेरे - डॉ. हरिवंशराय बच्चन	- डॉ. ज्योति एन. मंत्री	७६
१२	हरिवंशराय बच्चन का काव्य चिंतन	- डॉ. प्रगति गुप्ता	८३
१३	हरिवंशराय बच्चन : एक सफल गीतकार	- प्रा. उर्मिला देशमुख	८८
१४	हरिवंशराय बच्चन : हुकूमत, हिन्दी और हकीकत	- डॉ. जय प्रकाश	९३
१५	हरिवंशराय बच्चन कृत 'मिलनयामनी' की श्रृंगार भावना	- डॉ. जयश्री सिंह	१०
१६	मानवतावाद के उपासक कवि हरिवंशराय बच्चन -	- प्रा. डॉ. मुकेशराजे गायकवाड 'मुकेश'	१०
१७	जन भाषा के कवि - बच्चन	- डॉ. श्यामसुन्दर पाण्डेय	११
१८	'बच्चन' के काव्य में लोकगीत	- डॉ. मिथिलेश शर्मा	१२
१९	डा. हरिवंशराय बच्चन की साहित्यिक मान्यताएँ	- डॉ. शिवशंकर पाण्डेय	१२
२०	बच्चन के गीतों में निहित वास्तविक दशा	- प्रा. डॉ. मनोज सु. जोशी	१३
२१	हालावादी कवि हरिवंशराय बच्चन और मधुशाला	- प्रा. प्रशांत देशपांडे	१३
२२	हरिवंशराय बच्चन की रचनाओं में जीवन का यथार्थ	- डॉ. पृथ्वीनाथ पाण्डेय	१३
२३	बच्चन की मधुशाला में सामाजिक दर्शन	- श्रीमती पद्मा गुप्ता	१४

बच्चन के गीतों में निहित वास्तविक नशा

- प्रा. डॉ. मनोज सु. जोशी

मै जगजीवन का भार लिये फिरता हूँ
फिर भी जीवन में प्यार लिये फिरता हूँ
कर दिया तुमने झंकृत जिनको छूकर
मैं साँसों के दो तार लिये फिरता हूँ।

बच्वन नाम में ही सृजन का भवन है तो भाव का भोलापन है। जीवन **में नशा जरूरी है** इस परिकल्पना (Hyphotesis) के आधार पर प्रस्तुत शोधपत्र को बच्चन के गीतों से परखा गया।

महाकवि बच्चन ने मदिरा की कविता नहीं बल्कि कविता रूपी मदिरा पाठकों को दी है-

बच्चन की मधुशाला में, कितनी ही मिलती है हाला
कवि साकी बनकर आया है, भरकर मधुरस का प्याला
पढने वाले गाकर इसको, मतवाले हो जाते है,
न पढनेवाले खो देते हैं, रंग बिरंगी मधुशाला।।

स्वरचित

बच्चन के गीतों में जीवन का दर्द है, खुशी की सर्द है। उनके गीत चाहे वह मधुशाला, सप्तरंगी, निशा-निमंत्रण के हो या अन्य काव्य संग्रह के। वे एक आशावादी सोच देते है तीर पर कैसे, रुकू मैं, आज लहरों में निमंत्रण यह आशावादी दृष्टिकोण जीवन को जीना सिखाता है। जीवन में नशा जरूरी है - इस संदर्भ में कुछ प्राध्यापक मान्यवरों से लिये अभिमत इस प्रकार है-

१. प्रा. डी. जी. ठाकरे - नशा जरूरी है। लोगों को हँसाना यह एक नशा है। जिंदगी में रुलानेवाले बहुत मिलेंगे लेकिन हँसानेवाले कम मिलेंगे। कहते हुये उन्होंने यह शेर सुनाया - कि जीने का मतलब हमने मोहब्बत में पा लिया, जिसका भी गम हुआ उसे अपना लिया। आप तो रोकर भी गम को भुला न सके मैने तो हँसी के अंदर हर गम को छुपा लिया।

२. डॉ. किशोर साबळे - जीवनात प्रत्येकाला नशा आहे. कोणाला अभ्यासाचा, कोणाला संपत्तीचा, कोणाला प्रवासाचा नशा आहे. परंतु नशा असणे आवश्यक आहे, जर ती नशा त्या माणसाला सकारात्मक पथावर नेत असेल तर जीवनात नशा आवश्यक आहे.

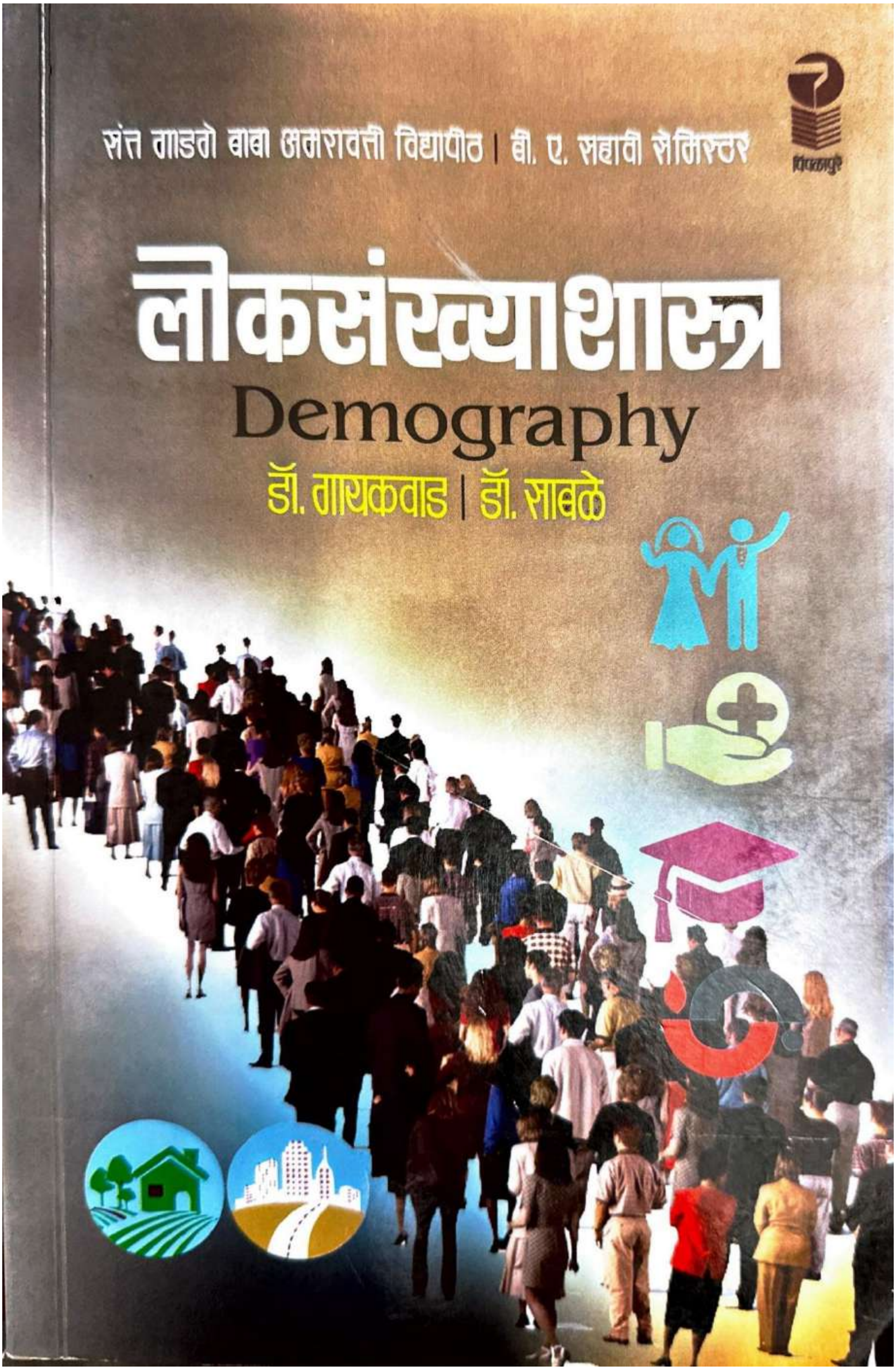
संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. सहावी सेमिस्टर
लोकसंख्याशास्त्र
Demography
डॉ. गायकवाड | डॉ. साबळे

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या नव्या अभ्यासक्रमानुसार
बी.ए. सहाव्या सेमिस्टरकरिता

लोकसंख्याशास्त्र

(Demography)

लेखक
डॉ. जे. व्ही. गायकवाड
M.A.(Eco.), Ph.D., SET
सहयोगी प्राध्यापक, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती.

डॉ. के. व्ही. साबळे
M.A.(Eco.), M. Phil., Ph.D.
अर्थशास्त्र विभागप्रमुख, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती.

पिंपळापुरे अ‍ॅण्ड कं. पब्लिशर्स,
नागपूर.

:d beyo

ISBN : 978-81-942388-2-9
प्रकाशन क्रमांक : 581
पहिली आवृत्ती : नोव्हेंबर 2019
© लेखक
प्रकाशक :
मनोहर पिंपळापुरे, पिंपळापुरे ॲण्ड कं. पब्लिशर्स
हिंदू मुलींचे शाळेजवळ, महाल, नागपूर-440032
अक्षर जुळवणी :
गुणवंत बोथलीकर, नागपूर
मुद्रक :
साकोडे, प्रिंट सोल्यूशन, नागपूर
मुखपृष्ठ :
जयंत गायकवाड, नागपूर
वितरक :
पिंपळापुरे बुक डिस्ट्रीब्युटर्स
२०६, राम मंदिर लेन, टिळक पुतळा, महाल, नागपूर-400032
फोन नं. 0712-2724318
किंमत : ३०० रुपये

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ

Syllabus

B.A. Semester-VI

Demography

Unit - I : Introduction

1.1 Meaning and Scope of Demography

1.2 Theories of Population - Malthus, Optimum Population Theory, Theory of Demographic Transition

1.3 Population Explosion

Unit - II : Fertility and Mortality

2.1 Importance of Study of Fertility

2.2 Factors affecting Fertility- Socio-Economic Factors, Economic Status, Health, Education, Nutrition, Caste, Religion, Race, Region, Rural-Urban and Status of Husband & Wife

2.3 Mortality - Death Rate, Birth and Infant Mortality Rate, Factors for Decline in Mortality in Recent Years

Unit - III : Migration of Population

3.1 Concept and Types - Temporary, Internal and International Migration

3.2 Effects of Migration on Population

3.3 Factors affecting Migration

Unit - IV : Urbanization of Population

4.1 Meaning and Causes of Urbanization

4.2 Pattern of Urbanization in India

4.3 Effects & Remedies to Urbanization

Unit - V : Population and Development

5.1 Population and Human Development Issues

5.2 Evaluation of Population Policy in India - The Shift Policy from Population Control to Family Welfare to Women Empowerment

5.3 Family Planning Strategic and their Outcomes, the New Population Policy (2000)

OOO

दृष्टिक्षेपात अनुक्रम

विभाग–१ :	विषयप्रवेश	१ ते २४
१.१	लोकसंख्याशास्त्राचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती	३
१.२	लोकसंख्येचे सिद्धांत	९
१.३	लोकसंख्येचा विस्फोट	२२
•	प्रश्नसंग्रह (युनिट १ वरील)	२४
विभाग–२ :	जननता आणि मर्त्यता	२५–५२
२.१	जन्मदर अभ्यासाचे महत्त्व	२७
२.२	जननाला प्रभावित करणारे घटक	३६
२.३	मर्त्यता	४४
•	प्रश्नसंग्रह (युनिट २ वरील)	५२
युनिट–३ :	लोकसंख्येचे स्थलांतर	५३–९१
३.१	स्थलांतराची व्याख्या, संकल्पना आणि प्रकार	५५
३.२	स्थलांतराचे लोकसंख्येवरील परिणाम	७१
३.३	स्थलांतरावर परिणाम करणारे घटक	८२
•	प्रश्नसंग्रह (युनिट ३ वरील)	९१
युनिट–४ :	नागरीकरण	९३–१२३
४.१	नागरीकरणाची व्याख्या आणि कारणे	९५
४.२	भारतातील नागरीकरणाची संरचना	१०४
४.३	नागरीकरणाचे परिणाम आणि उपाययोजना	११५
•	प्रश्नसंग्रह (युनिट ४ वरील)	१२३
युनिट–५ :	लोकसंख्या आणि विकास	१२५–१५२
५.१	लोकसंख्या आणि मानव विकासातील वादप्रश्न	१२७
५.२	भारतातील लोकसंख्या धोरणाची व्यूहरचना व मूल्यमापन	१३२
५.३	नवीन लोकसंख्या धोरण व फलश्रृती	१४२
•	प्रश्नसंग्रह (युनिट ५ वरील)	१५३

ooo

अनुक्रमणिका

युनिट–१ : विषयप्रवेश — १ ते २४

(Introduction)

१.१ **लोकसंख्याशास्त्राचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती** — ३

(Meaning, Nature and Scope of Demography)

१.१.१ प्रस्तावना, १.१.२ लोकसंख्याशास्त्राचा अर्थ, १.१.३ लोकसंख्याशास्त्राचे स्वरूप, १.१.४ लोकसंख्याशास्त्राची व्याप्ती, १.१.५ लोकसंख्याशास्त्राच्या अभ्यासाची उद्दिष्टे, १.१.६ अर्थशास्त्र व लोकसंख्याशास्त्र.

१.२ **लोकसंख्येचे सिद्धांत** — ९

(Theories of Population)

१.२.१ प्रस्तावना, १.२.२ माल्थस यांचा लोकसंख्या सिद्धांत, १.२.३ युक्त लोकसंख्या सिद्धांत, १.२.४ लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांत.

१.३ **लोकसंख्येचा विस्फोट** — २२

(Population Explosion)

१.३.१ प्रस्तावना, १.३.२ लोकसंख्या विस्फोटाची अवस्था.

प्रश्नसंग्रह (युनिट १ वरील) — २४

युनिट–२ : जननता आणि मर्त्यता — २५–५२

(Fertility and Mortality)

२.१ **जननता अभ्यासाचे महत्त्व** — २७

(Importance of Study of Fertility)

२.१.१ प्रस्तावना, २.१.२ जननाचा अर्थ, २.१.३ जननता अभ्यासाचे महत्त्व, २.१.४ जननाशी संबंधित संकल्पना.

२.२ **जननाला प्रभावित करणारे घटक** — ३६

(Factors Affecting Fertility)

२.२.१ जैविक किंवा जीवशास्त्रीय घटक, २.२.२ शारीरिक/शरीरशास्त्रीय घटक, २.२.३ सामाजिक घटक, २.२.४ आर्थिक घटक, २.२.५ कुटुंब नियोजन, २.१.६ भारतातील अधिक जननदराची कारणे.

२.३ **मर्त्यता** — ४४

(Mortality)

२.३.१ प्रस्तावना, २.३.२ मर्त्यतेचा अर्थ, २.३.३ मर्त्यतेशी संबंधित परिमाणे, २.३.४ मृत्युदर कमी होण्याची कारणे, २.३.५ मर्त्यतेवर परिणाम करणारे घटक.

प्रश्नसंग्रह (युनिट २ वरील) — ५२

युनिट–३ : लोकसंख्येचे स्थलांतर ५३–९१
(Migration of Population)

३.१ स्थलांतराची व्याख्या, संकल्पना आणि प्रकार ५५
(Migration : Concept and Types)
३.१.१ प्रस्तावना, ३.१.२ स्थलांतर : व्याख्या व संकल्पना, ३.१.३ स्थलांतराची वैशिष्ट्ये, ३.१.४ स्थलांतराचे प्रकार, ३.१.५ स्थलांतर अध्ययनाचे महत्त्व व उपयुक्तता, ३.१.६ भारतातील लोकसंख्येचे स्थलांतर, ३.१.७ भारतातील लोकसंख्या स्थलांतराची प्रमुख कारणे.

३.२ स्थलांतराचे लोकसंख्येवरील परिणाम ७१
(Effects of Migration on Population)
३.२.१ प्रस्तावना, ३.२.२ स्थलांतराचे अनुकूल (फायदे) परिणाम, ३.२.३ स्थलांतराचे प्रतिकूल (तोटे) परिणाम, ३.२.४ स्थलांतरासंबंधी उपाय, ३.२.५ स्थलांतरविषयक आकडेवारीचे उगमस्रोत.

३.३ स्थलांतरावर परिणाम करणारे घटक ८२
(Factors Affecting Migration)
३.३.१ प्रस्तावना, ३.३.२ स्थलांतरावर परिणाम करणारे घटक, (१) नैसर्गिक घटक किंवा नैसर्गिक आपत्ती, (२) आर्थिक घटक, (३) लोकसंख्याशास्त्रीय घटक, (४) सामाजिक व धार्मिक घटक, (५) राजकीय घटक.

प्रश्नसंग्रह (युनिट ३ वरील) ९१

युनिट–४ : नागरीकरण ९३–१२३

४.१ नागरीकरणाची व्याख्या आणि कारणे ९५
(Meaning, and Causes of Urbanization)
४.१.१ प्रस्तावना, ४.१.२ नागरीकरणाची व्याख्या, ४.१.३ नागरीकरणाचे स्वरूप, ४.१.४ नगर (शहर) म्हणजे काय?, ४.१.५ नागरीकरणाचे निकष, ४.१.६ नागरीकरणाची कारणे,

४.२ भारतातील नागरीकरणाची संरचना १०४
(Pattern of Urbanization in India)
४.२.१ प्रस्तावना, ४.२.२ भारतातील नागरी क्षेत्राचे (शहरांचे) वर्गीकरण, ४.२.३ भारतातील राज्यनिहाय नागरीकरणाची संरचना.

४.३ नागरीकरणाचे परिणाम आणि उपाययोजना ११५
(Effects and Remedies of Urbanisation)
४.३.१ प्रस्तावना, ४.३.२ नागरीकरणाचे परिणाम, ४.३.३ नागरीकरणावरील उपाययोजना.

प्रश्नसंग्रह (युनिट ४ वरील) १२३

ed beyo

युनिट–५ : लोकसंख्या आणि विकास १२५–१५२

(Population and Development)

५.१ लोकसंख्या आणि मानव विकासातील वादप्रश्न १२७

(Population and Human Development Issues)

५.१.१ प्रस्तावना, ५.१.२ लोकसंख्यावाढ आर्थिक व मानव विकासास बाधक आहे, ५.१.३ लोकसंख्यावाढ आर्थिक व मानव विकासाला बाधक नाही.

५.२ भारतातील लोकसंख्या धोरणाची व्यूहरचना व मूल्यमापन १३२

(Evalution of Population Policy in India)

५.२.१ लोकसंख्या धोरण, ५.२.२ लोकसंख्याविषयक धोरण म्हणजे काय, ५.२.३ कुटुंब नियोजन कार्यक्रमाची व्यूहरचना, ५.२.३.१ पंचवार्षिक योजना काळातील कुटुंब नियोजन कार्यक्रम, ५.२.३.२ आणीबाणीच्या काळातील लोकसंख्या धोरण, ५.२.३.३ सहावी व सातवी पंचवार्षिक योजना काळातील लोकसंख्या नियंत्रण व कुटुंब नियोजन कार्यक्रम, ५.२.३.४ लोकसंख्या नियंत्रणाकडून कुटुंब कल्याण आणि महिला सक्षमीकरणाकडे वाटचाल, ५.२.३.५ लोकसंख्या धोरणाचे मूल्यमापन.

५.३ नवीन लोकसंख्या धोरण व फलश्रृती १४२

(New Population Policy and It's Outcomes)

५.३.१ प्रस्तावना, ५.३.२ २००० चे नवीन लोकसंख्या धोरण – उद्दिष्टे, ५.३.३ राष्ट्रीय धोरणाची स्थापना, ५.३.४ लोकसंख्या नियंत्रणाकडून कुटुंब कल्याण आणि महिला सक्षमीकरणाकडे वाटचाल, ५.३.५ लोकसंख्या धोरणयाचे मूल्यमापन, ५.३.६ लोकसंख्या धोरणामधील दोष/त्रुटी, ५.३.७ कुटुंब नियोजन कार्यक्रमाची फलश्रृती.

प्रश्नसंग्रह (युनिट ५ वरील) १५३

ooo

Un

Un

U

U

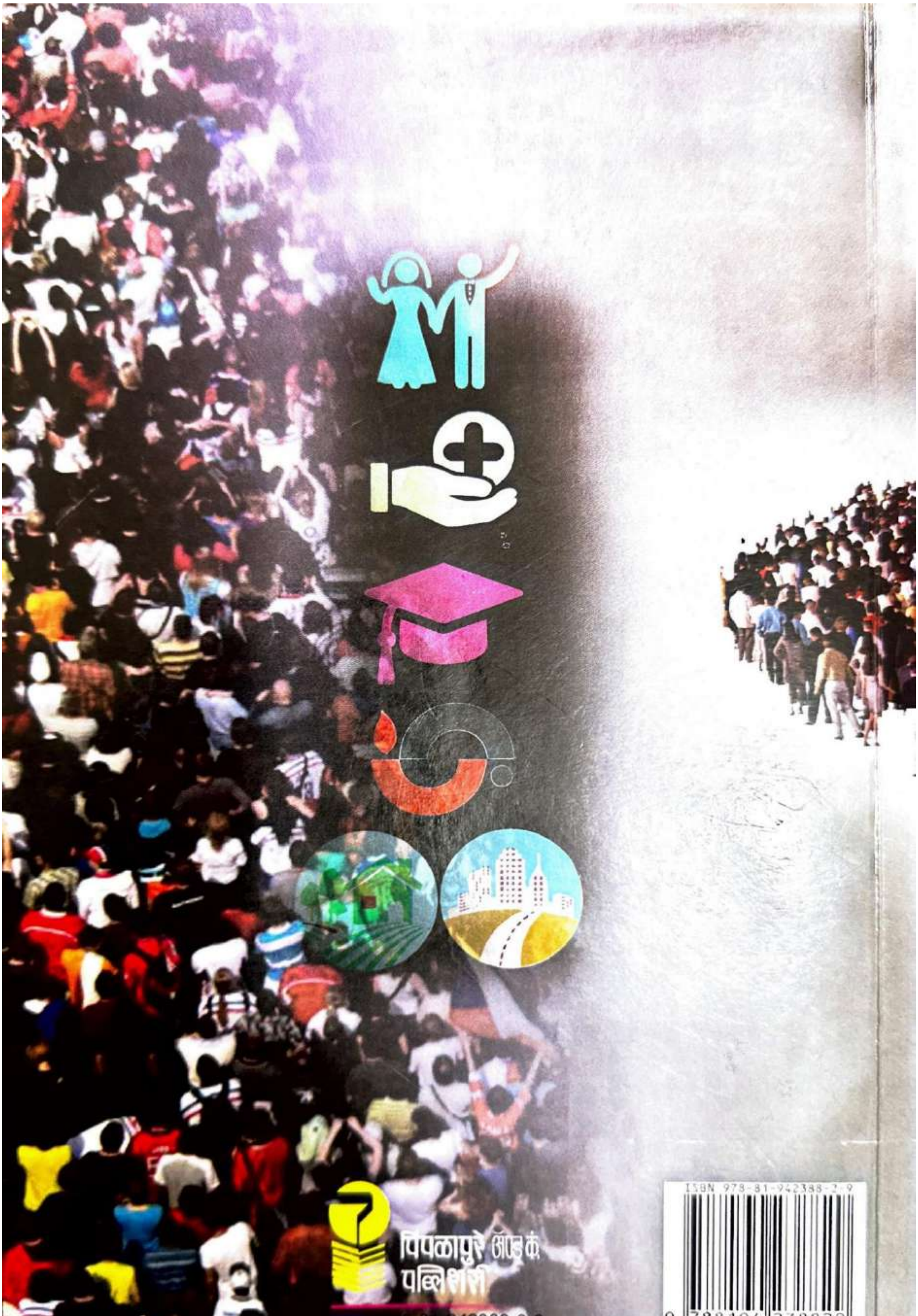
पिंपळापुरे ॲण्ड कं.
ISBN 978-81-942388-2-9
9 788194 238829

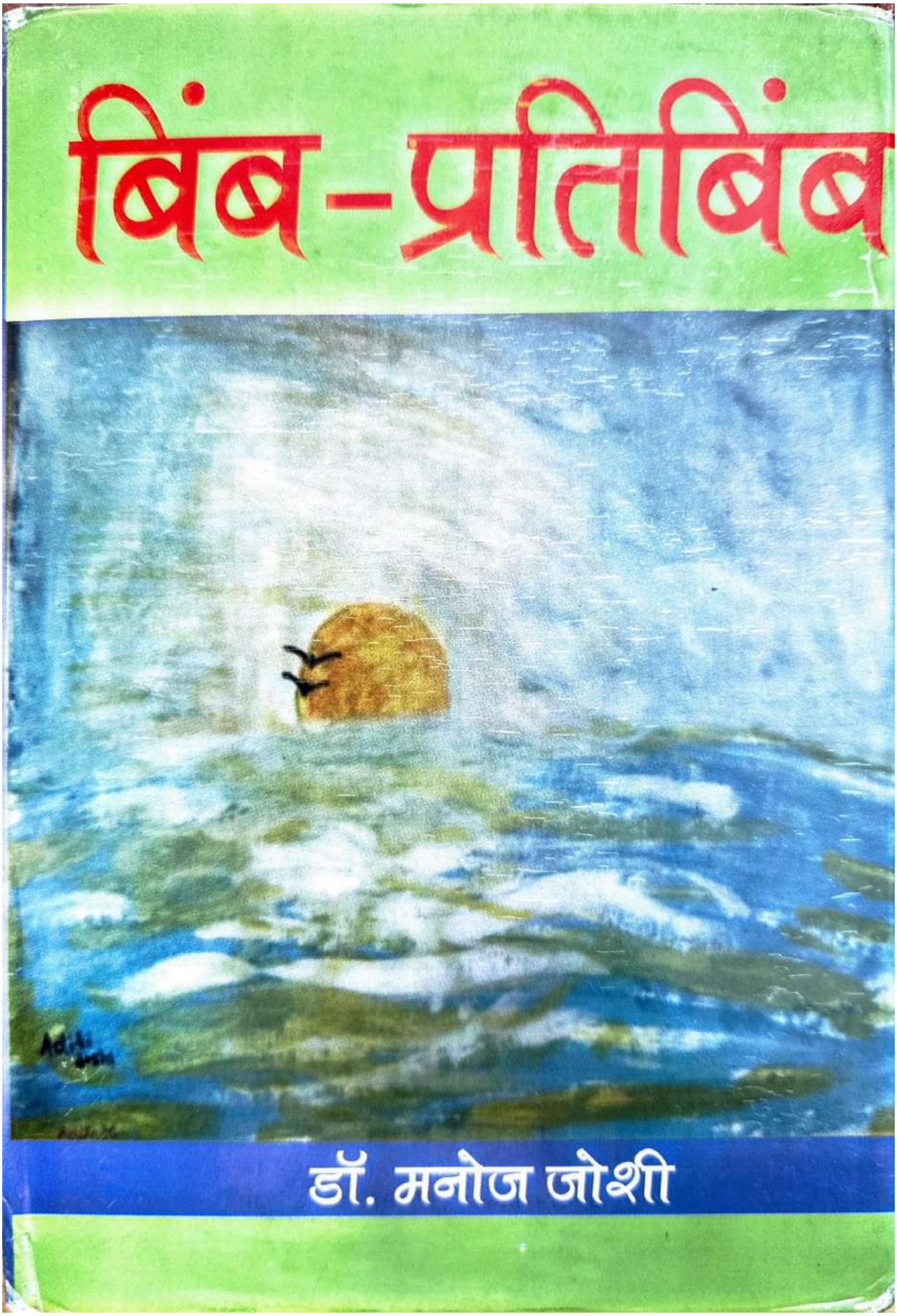
बिंब-प्रतिबिंब
डॉ. मनोज जोशी

बिंब-प्रतिबिंब

लेखक

डॉ. मनोज सुभाष जोशी

श्रीराम प्रकाशन
कानपुर-208022

☞ इस पुस्तक के सर्वाधिकार सुरक्षित हैं। लेखक एवं प्रकाशक की लिखित अनुमति के बिना इसके किसी भी अंश को फोटोकॉपी एवं रिकॉर्डिंग सहित इलेक्ट्रॉनिक अथवा मशीनी, किसी भी माध्यम में अथवा ज्ञान के संग्रहण एवं पुनः प्रयोग की प्रणाली द्वारा, किसी भी रूप में, पुनरुत्पादित अथवा संचार प्रसारित नहीं किया जा सकता।

पुस्तक	:	बिंब-प्रतिबिंब
लेखक	:	डॉ. मनोज सुभाष जोशी
आई.एस.बी.एन.	:	978-93-85652-29-5
संस्करण	:	प्रथम, सन् 2019
©	:	लेखकाधीन
मूल्य	:	₹ 260.00 मात्र
प्रकाशक	:	श्रीराम प्रकाशन गुजैनी, कानपुर-208 022 (उ.प्र.) मो. : 09453286002
आवरण चित्रण	:	अदिति मनोज जोशी
शब्द सज्जा	:	अनुप्रा ग्राफिक्स, बारादेवी, कानपुर
मुद्रक	:	पूजा प्रिन्टर्स, कानपुर

BIMB-PRATIBIMB

Written by: **Dr. Manoj Subhash Joshi**

Price **:** Two Hundred Sixty Rupees Only

अनुक्रम

1.	समाज सुधारक कबीर	15
2.	विश्व शांति का पर्याय : बौद्ध दर्शन	17
3.	वर्तमान परिस्थिति के संदर्भ में डॉ. आंबेडकर की राष्ट्रीय विचारधारा का योगदान	21
4.	शिक्षणमहर्षी डॉ. पंजाबराव उर्फ भाऊसाहब देशमुख	24
5.	वैराग्यमूर्ति संत गाडगेबाबा	27
6.	वैश्विक समस्याओं का समाधान : 'ग्रामगीता'	29
7.	सगुण भक्ति काव्य का जनमानस पर प्रभाव	34
8.	दिनकर के 'कुरुक्षेत्र' में मानवतावादी दृष्टिकोण	37
9.	हिन्दी साहित्य में मील के पत्थर – 'प्रेमचंद'	41
10.	प्रेमचंद की मनोवैज्ञानिकता	44
11.	प्रेमचंद साहित्य पर गांधीवाद का प्रभाव	47
12.	महिला सक्षमीकरण का सशक्त दस्तावेज : तोड़ती पत्थर	50
13.	वेदना की रागिनी : महादेवी वर्मा	56
14.	मिट्टी का तन, मस्ती का मन : डॉ. बच्चन	59
15.	बच्चन की मधुशाला में निहित सामाजिक चेतना	63
16.	बच्चन के गीतों में निहित वास्तविक नशा	68
17.	नई राहों के अन्वेषी : अज्ञेय	71
18.	अज्ञेय की कविता नदी के द्वीप का प्रेरक स्वर	74
19.	अज्ञेय रचित 'अपने-अपने अजनबी' में निहित सत्यान्वेण	78
20.	आलोचना के महारथी : डॉ. नगेन्द्र	83
21.	डॉ. रामविलास शर्मा का समीक्षावलोकन	88
22.	साठोत्तरी हिन्दी कविता – एक अवलोकन	91
23.	हिन्दी आत्मकथा 'जूठन' में दलित विमर्श	95
24.	प्रो. डॉ. ज्योति व्यास के यात्रा संस्मरण की छटाएँ	99

प्रा. डॉ. मनोज सुभाष जोशी

जन्म	- 25 दिसम्बर, 1980
शिक्षा	- एम. ए. हिन्दी (प्रथम मेरिट), नेट, पी-एच. डी.
अवगत भाषा	- मराठी, हिंदी, गुजराती, अंग्रेजी
संप्रति	- सहायक प्राध्यापक (हिन्दी विभाग) श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती (महाराष्ट्र)
प्रकाशित पुस्तक	- शब्दों के शिखर : प्रेमचंद (प्रेमचंद साहित्य में निहित सूक्तियों का संकलन)
प्रकाशनाधीन	- 1. काव्य संग्रह, 1. मुक्तक संग्रह
लेखन कार्य/ प्रकाशन	- ● कविता, कथा, लघुकथा, समीक्षा, अनुवाद, डायरी लेखन, शोध निबंध आदि (हिन्दी एवं मराठी में लेखन/प्रकाशन निरंतर जारी) ● यू ट्यूब पर उपलब्ध मराठी लघु चित्रपट-स्वच्छ सेलेब्रेशन का कथा लेखन, अभिनय एवं निर्देशन सहकार्य ● अनेक राष्ट्रीय-अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठियों में शोधनिबंध वाचन, कवि सम्मेलनों में सहभाग, सूत्र संचालन ● अनेक सामाजिक उपक्रमों में सक्रिय सहभाग

सम्पर्क : गजानन महाराज मंदिर के सामने, रविनगर, अमरावती (महाराष्ट्र) 444605

भ्रमणध्वनि : 9423425048

श्रीराम प्रकाशन

जी 398, गुजैनी, कानपुर-208 022

मो. : 9453286002, 7668611616

₹ 250/-

978-93-85652-29-5

9 789385 652295 >

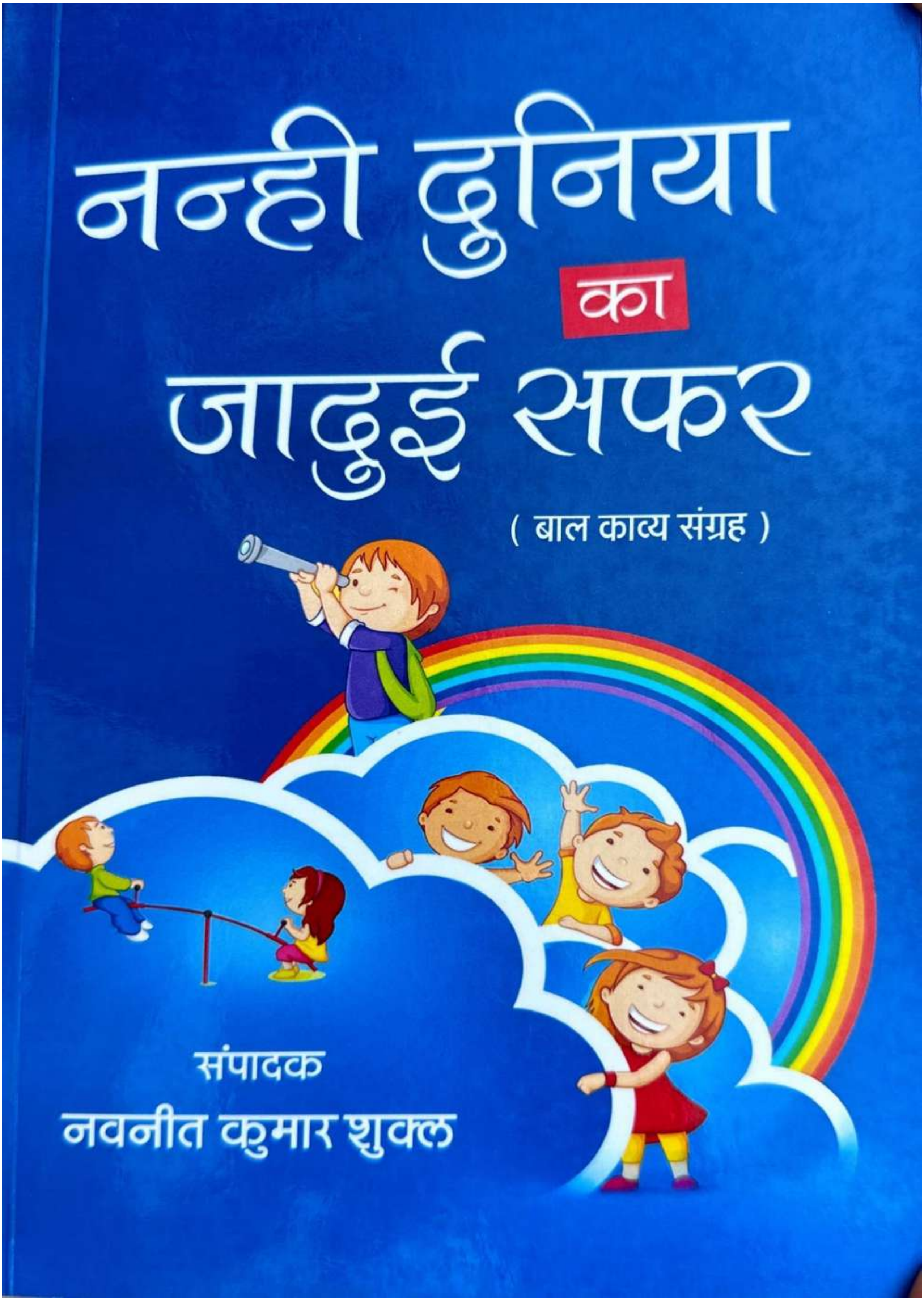
नन्ही दुनिया
का
जादुई सफर
(बाल काव्य संग्रह)
संपादक
नवनीत कुमार शुक्ल

नन्ही दुनिया का जादुई सफर

(बाल काव्य संग्रह)

संपादक

नवनीत कुमार शुक्ल

प्राची डिजिटल पब्लिकेशन

उधम सिंह नगर, उत्तराखंड

Book : Nanhi Duniya Ka Jadui Safar
Editor : Navneet Kumar Shukl
Edition : 1st (March, 2021)
ISBN : 978-8195046379

© Composition Author

Published by

PRACHI
DIGITAL PUBLICATION

Gaytri Vihar, Phase - 1, Jawahar Nagar,
Udham Singh Nagar -263149, Uttarakhand
Website : www.prachidigital.in
E-mail : editor@prachidigital.in
Contact : 9760417980, 9760418103

Printed by :
Thomson Press India Limited, New Delhi-110020

COPYRIGHT NOTICE

The copyright rights of the this published book and all the works / compositions included in the book are reserved by the author, so the book or any part of it or the composition is completely or partially electronic or mechanical (including film, serial, photographic, without the written permission of the author Recording, any newspaper-magazine or literary / news website or portal, or blog, PDF format, photocopy Or translation into another language) may not be republished, translated or transmitted in any manner by recording method or information collection and retrieval system or in any way. If a person or institution attempts to do so, they will be legally responsible for the costs and losses.

This book is published with all possible efforts to make the content error-free after the author's consent. This publication is being sold on this condition and shall not be liable in any way to any person due to any mistake or omission of the author or publisher in the published book. In addition, the publisher declares that the pictures /images / illustration / abstract / clip art used on the cover and inner pages of the book have been made available by the author. Therefore, if the images used violate the copyright of any person or institution, the author will be solely responsible for it, for which the author gives full consent and agree under publishing agreement. That is, the publisher will not have any responsibility for such matters in the present or future.

24	कौवा	32
25	कुत्ता आया	33
26	गिल्लू	34
27	पानी..	35
28	**गुँजन शुक्ला**	**36**
29	तितली रानी-(मत्त सवैया)	37
30	किसी बात से ना घबरायें	38
31	बिल्ली मौसी-(कुकुभ छन्द)	39
32	सरस्वती वन्दना-(मधुमालती छन्द)	40
33	कुण्डलियाँ	41
34	**प्रा डॉ मनोज जोशी**	**42**
35	नन्हें बच्चे	43
36	बाल अदा	44
37	फिल्मी बाल गीत	45
38	बचपन	46
39	बचपन बीत रहा है	47
40	**गिरीश चंद्र तिवारी**	**49**
41	कोयल	50
42	मोर	51
43	खरगोश	52
44	हाथी	53
45	चिड़िया	54
46	**अर्चना अरोड़ा**	**55**
47	जादू का डिब्बा	56
48	लुका छिपी	57
49	सितारों की दुनिया	58
50	बाल मन	59
51	मेरा स्कूल	60
52	**प्रतिमा उमराव**	**61**
53	देश के सिपाही	62

54	फलों की कहानी	63
55	सूरज देता सीख	64
56	प्यारी कोयल	65
57	हाथ धुलाई दिवस	66
58	**सपना**	**67**
59	तारे	68
60	पुस्तक	69
61	मैं भी पढ़ने जाऊँगा	70
62	खो–खो	71
63	बिल्ली रानी	72
64	**सरल मधुर**	**73**
65	नन्हें बच्चों की सरकार	74
66	मेरा प्यारा फोन	75
67	तितली रानी	76
68	कोरोना काल में पढ़ाई	77
69	बच्चों की अक्षर रेल	78
70	**इला सिंह**	**79**
71	चिड़ियाघर की सैर	80
72	मेरे सपनों का विद्यालय	81
73	मेरा प्यारा घर	82
74	बचपन की यादें	83
75	फलों का राजा– आम	84
76	**आशुतोष कुमार**	**85**
77	टीचर	86
78	रेल गाड़ी	87
79	बाल श्रम	88
80	बिटिया रानी	89
81	मदारी	90
82	**राकेश कुमार सिंह चौहान**	**91**
83	खुशहाली	92

84	स्वच्छता एवं समय	93
85	लाल टमाटर हरी धनियां	94
86	गन्ना	95
87	आम	96
88	**वन्दना यादव "ग़ज़ल"**	**97**
89	बंदर मामा	98
90	मेरी गुड़िया रानी	99
91	बारिश	100
92	गौरैया	101
93	अ से अः तक	102
94	**मीना वाजपेयी**	**103**
95	आलू की सगाई	104
96	बजाओ ताली	105
97	सीखें सबक ज्ञान और विज्ञान का	106
98	मीठे बोल	107
99	मत घबराना	108
100	**विभा वर्मा**	**109**
101	बच्चों की अभिलाषा	110
102	बंदर मामा	111
103	चिड़िया रानी	112
104	चंदा मामा	113
105	अपना वतन	114
106	**स्नेहिल पांडेय**	**115**
107	शिक्षक को नमन	116
108	उम्मीद	117
109	बरसे मेघा	118
110	प्यारी आदतें	119
111	नन्हे मुन्ने	120
112	**अजय कुमार वर्मा**	**121**

84	स्वच्छता एवं समय	93
85	लाल टमाटर हरी धनियां	94
86	गन्ना	95
87	आम	96
88	**वन्दना यादव "ग़ज़ल"**	**97**
89	बंदर मामा	98
90	मेरी गुड़िया रानी	99
91	बारिश	100
92	गौरैया	101
93	अ से अ: तक	102
94	**मीना वाजपेयी**	**103**
95	आलू की सगाई	104
96	बजाओ ताली	105
97	सीखें सबक ज्ञान और विज्ञान का	106
98	मीठे बोल	107
99	मत घबराना	108
100	**विभा वर्मा**	**109**
101	बच्चों की अभिलाषा	110
102	बंदर मामा	111
103	चिड़िया रानी	112
104	चंदा मामा	113
105	अपना वतन	114
106	**स्नेहिल पांडेय**	**115**
107	शिक्षक को नमन	116
108	उम्मीद	117
109	बरसे मेघा	118
110	प्यारी आदतें	119
111	नन्हे मुन्ने	120
112	**अजय कुमार वर्मा**	**121**

113	बन्दर और मदारी	122
114	तितली रानी	123
115	प्यारी नानी	124
116	लाल टमाटर	125
117	प्यारी-प्यारी मेरी माँ	126
118	**जिज्ञासा ढींगरा**	**127**
119	मछली	128
120	हिम्मतवाला चूहा	129
121	मेढ़क- मेढ़की	130
122	तितली रानी	131
123	हाथी सबका साथी	132
124	**प्रवीण पंड्या**	**133**
125	वीणादायिनी	134
126	चंदा मामा	135
127	चिड़िया	136
128	पढ़ लिखकर	137
129	दादी माँ	138

प्रा डॉ मनोज जोशी

व्यक्तिगत परिचय

पिता	- सुभाष वजेशंकर जोशी
माता	- सौ.भारती सुभाष जोशी
जन्म तिथि	- 25 दिसंबर 1980
शिक्षा	- एम.ए हिन्दी (प्रथम मेरीट),नेट, पीएच.डी
संप्रति	- सहायक प्राध्यापक,हिन्दी विभाग प्रमुख, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय अमरावती (महाराष्ट्र)
प्रकाशन कृति	- 1. शब्दों के शिखर : प्रेमचंद 2. बिंब - प्रतिबिम्ब 3. वीरांगनाओं की शौर्यगाथा (साझा काव्य संग्रह)
सम्मान	- विरांगना रत्न सम्मान 2020 काव्य सारथी सम्मान 2021
पता	- गजानन महाराज मंदिर के सामने, दत्ता बिल्डिंग मटेरियल सप्लायर के पास, रवि नगर अमरावती (महाराष्ट्र)
E-mail	- manojjoshi251280@gmail.com
Mobile no	- 9423425048

नन्हें बच्चे

नन्हें मुन्ने बच्चें हम,
मन के होते सच्चे हम।
रखते सभी ध्यान हमारा,
मम्मी-पापा, सर-मैडम।
नन्हें मुन्ने बच्चें हम।
स्वच्छता का ख्याल रखें,
पेड़ पौधों को पानी दें।
प्रकृति है मां हमारी,
हमसे यह और इनसे हम।
नन्हें मुन्ने बच्चें हम।
स्कूल हमारी कितनी प्यारी,
हम सब फूल और यह फुलवारी।
हम तो गाते है यह गीत,
आप भी गाओ इसे हरदम।
नन्हें मुन्ने बच्चें हम,
मन के होते सच्चे हम।
रखते सभी ध्यान हमारा,
मम्मी-पापा, सर-मैडम।

- प्रा डॉ मनोज जोशी

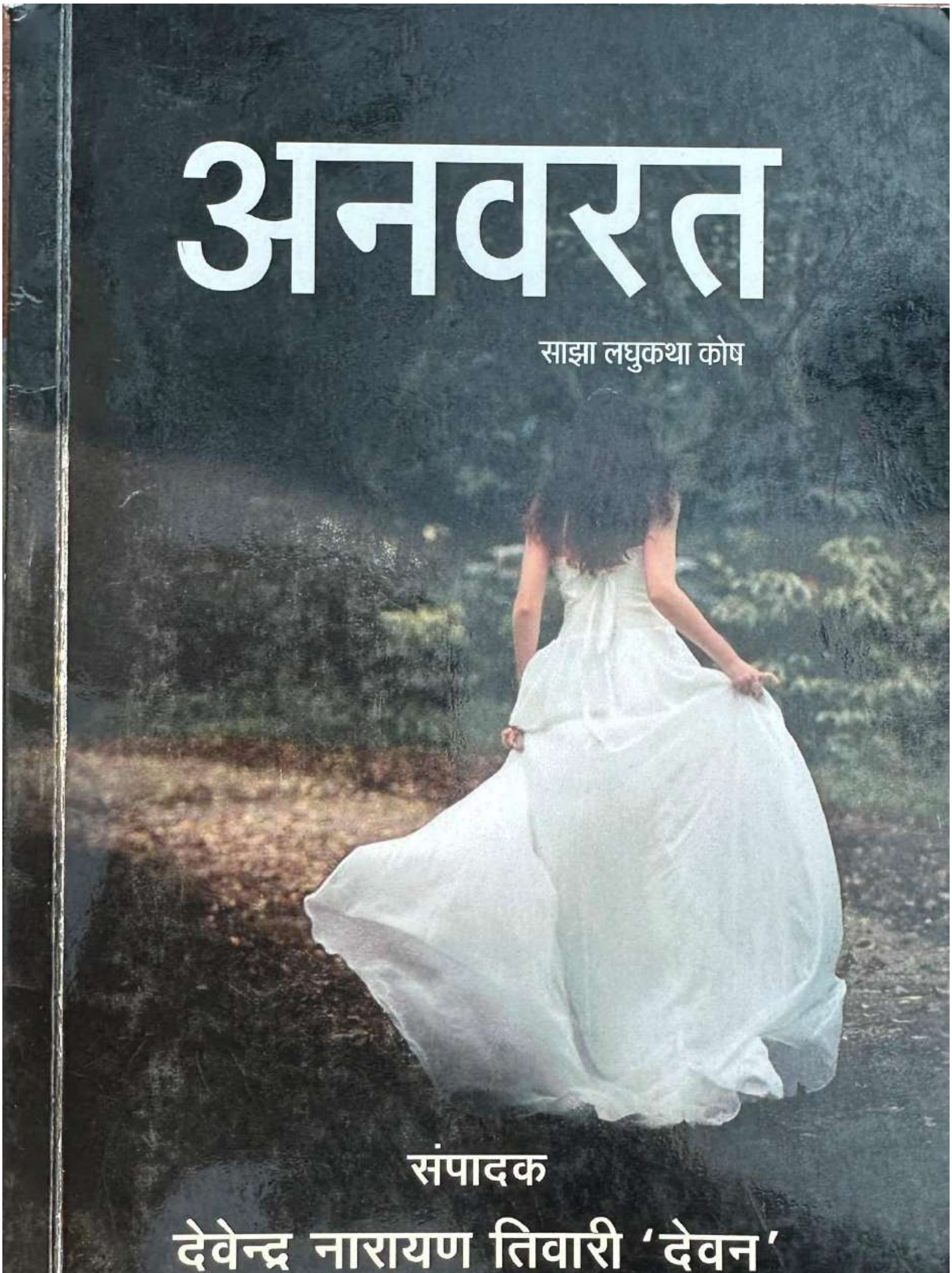
अनवरत
साझा लघुकथा कोष
संपादक
देवेन्द्र नारायण तिवारी 'देवन'

अनवरत

साझा लघुकथा कोष

संपादक

देवेन्द्र नारायण तिवारी 'देवन'

प्राची डिजिटल पब्लिकेशन
उधम सिंह नगर, उत्तराखंड

Book : Anvarat

Editor : Devendra Narayan Tiwari 'Devan'

Edition : 1st (March, 2021)

ISBN : 978-8195046300

© Author

Published by

PRACHI
DIGITAL PUBLICATION

Gaytri Vihar, Phase - 1, Jawahar Nagar,
Udham Singh Nagar -263149, Uttarakhand
Website : www.prachidigital.in
E-mail : editor@prachidigital.in
Contact : 9760417980, 9760418103

Printed by :
Thomson Press India Limited, New Delhi-110020

COPYRIGHT NOTICE

The copyright rights of the this published book and all the works / compositions included in the book are reserved by the author, so the book or any part of it or the composition is completely or partially electronic or mechanical (including film, serial, photographic, without the written permission of the author Recording, any newspaper-magazine or literary / news website or portal, or blog, PDF format, photocopy Or translation into another language) may not be republished, translated or transmitted in any manner by recording method or information collection and retrieval system or in any way. If a person or institution attempts to do so, they will be legally responsible for the costs and losses.

This book is published with all possible efforts to make the content error-free after the author's consent. This publication is being sold on this condition and shall not be liable in any way to any person due to any mistake or omission of the author or publisher in the published book. In addition, the publisher declares that the pictures /images / illustration / abstract / clip art used on the cover and inner pages of the book have been made available by the author. Therefore, if the images used violate the copyright of any person or institution, the author will be solely responsible for it, for which the author gives full consent and agree under publishing agreement. That is, the publisher will not have any responsibility for such matters in the present or future.

अनुक्रमणिका

क्र.सं.	लेखक / शीर्षक	पृष्ठ सं0
1	कुछ बातें आपसे	6
2	**देवेंद्र नारायण तिवारी (देवन)**	**8**
3	बिजली घर के पास	9
4	मासूम संस्कार	10
5	रामाधार	11
6	चिनू	12
7	**आकांक्षा रूपा चचरा**	**14**
8	कुम्मा की बहादुरी	15
9	अनोखा त्योहार	17
10	बचपन 'निश्चल अहसास'	18
11	**सेवा सदन प्रसाद**	**20**
12	अदावत	21
13	बहके कदम	22
14	छद्मी	23
15	**डॉ. ज्योति सिंह**	**24**
16	पश्चाताप	25
17	पाप	26
18	थू-थू	27
19	**प्रा. डॉ मनोज जोशी**	**29**
20	जरूरत	30
21	नेकलेस	31
22	बराबरी	32
23	**रथेंद्र बिष्णु नन्हें**	**33**

24	ममता का ऋण	34
25	शातिर	36
26	मासूम स्वेता	38
27	**मंजु लता**	**40**
28	अधूरा प्रेम	41
29	होली की गुझिया	43
30	सच्चा प्यार	44
31	**संजय गुप्त**	**46**
32	कहाँ गया वह सब	47
33	पानी ने दिया नवजीवन...	48
34	मायका नहीं रहा..	50
35	**नीरू कुमारी सिंह**	**52**
36	कीमत	53
37	चाय वाला	55
38	फेल	57
39	**विभा वर्मा**	**58**
40	दृढ़ संकल्प	59
41	इंतज़ार	60
42	जहाँ चाह वहाँ राह	61
43	**पुष्पा जगनानी**	**62**
44	चूड़ियाँ	63
45	पल दो पल	65
46	हिंदी में अंग्रेजी	67
47	**डॉ मन्जु शर्मा**	**69**
48	मायके का मोह	70
49	समर्पण	71
50	कर्तव्य निष्ठा	72
51	**अर्चना त्यागी**	**73**
52	गुरु दक्षिणा	74
53	पुरस्कार	76

54	इंसान तो हूं	78
55	**राम गोपाल**	**79**
56	संघर्ष	80
57	आत्म-सम्मान	81
58	गौरव	82
59	**बनवारी शर्मा 'रुह'**	**83**
60	मर्यादा	84
61	गौहर	85
62	मेधा जीजी	86
63	**नेहा जग्गी**	**87**
64	सकारात्मक सोच और धैर्य	88
65	आत्मविश्वास	89
66	**उषा जैन कोलकाता**	**90**
67	मजबूरी	91
68	सीता	93
69	**कल्पना मिश्रा**	**95**
70	किसने कहा?	96
71	बेटी का पिता	97
72	बस्ता	98
73	**कमल कालु दहिया**	**99**
74	हार्ट -अटैक	100
75	दस साल बाद	102
76	**गिरधारी विजय 'अतुल'**	**104**
77	दुष्कर्म	105
78	कीमत	107
79	**उषा वर्मा**	**108**
80	गुड टच बैड टच	109
81	पेट की भूख	111
82	सांवली लड़की का रिश्ता	113

प्रा. डॉ मनोज जोशी

व्यक्तिगत परिचय

पिता	– सुभाष वजेशंकर जोशी
माता	– सौ. भारती सुभाष जोशी
जन्म तिथि	– 25 दिसंबर 1980
जन्म स्थान	– अमरावती
शिक्षा	– एम.ए हिन्दी (प्रथम मेरिट), नेट, पीएच.डी
संप्रति	– सहायक प्राध्यापक, हिन्दी विभाग प्रमुख, श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय अमरावती (महाराष्ट्र)
प्रकाशन कृति	– 1. शब्दों के शिखर : प्रेमचंद 2. बिंब – प्रतिबिम्ब 4. नन्ही दुनिया का जादुई सफर (साझा बाल काव्य संकलन) 5. अनवरत (साझा लघु कथा कोष 3. वीरांगनाओं की शौर्यगाथा (साझा काव्य संग्रह)
सम्मान	– विरांगना रत्न सम्मान 2020 काव्य सारथी सम्मान 2021 साहित्य सृजक सम्मान 2021
पता	– गजानन महाराज मंदिर के सामने, दत्ता बिल्डिंग मटेरियल सप्लायर के पास, रवि नगर अमरावती (महाराष्ट्र)
email	– manojjoshi251280@gmail.com
Mobile No	– 9423425048

जरूरत

"बापू! हम कार कब खरीदेंगे ? वह देखो कितनी सुंदर कार है।' स्टेडियम के बाहर चा
बेचनेवाले से उसके बेटे ने पूछा।

लगभग एक घंटे बाद वही कार का मालिक उसकी दुकान पर चाय पीने आया तो पसीने
तरबतर था। उसके जाने के बाद बेटे ने फिर अपने पिता से पूछा – " बापू, कार होकर भी वह पसी
में नहा रहा है। शायद कार में एसी नहीं होगा !"

" ऐसा नहीं है बेटा ! कार थी इसलिए कभी पैदल चला नहीं। अब कार होकर भी डॉक्टर
कहने पर पैदल चलने आता है। उसकी जिंदगी में अब एसी से ज्यादा पसीने की जरूरत है।
गल्ले में पैसे रखते हुए चाय वाले ने कहा।

-प्रा. डॉ मनोज जोशी

ग्रामीण क्षेत्रातील पिण्याच्या पाण्याचे आर्थिक अध्ययन

जल नही होगा, तो कल भी नही होगा ।

डॉ. गजानन गंगा भारती

ग्रामीण क्षेत्रातील पिण्याच्या पाण्याचे आर्थिक अध्ययन

प्रा. डॉ. गजानन गंगा भारती
पदव्युत्तर अर्थशास्त्र विभाग,
श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती.

१५ ऑगस्ट, २०२०.

ग्रामीण क्षेत्रातील पिण्याच्या पाण्याचे आर्थिक अध्ययन

Gramin Sheytratil Pinyachya Panyache Arthik Adhayan

- ISBN 978-81-932685-3-7
- प्रकाशन क्रमांक : ०४
- प्रकाशक :
  कॉम्प्युटर नेटवर्क
  ३३, आय.टी.आय. कॉलनी, अमरावती. (महाराष्ट्र)

- सर्व हक्क लेखकाकडे : ©

  प्रा.डॉ. गजानन गंगा भारती
  पदव्युत्तर अर्थशास्त्र विभाग,
  श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती.

- प्रथम आवृत्ती : १५ ऑगस्ट, २०२०.
- किंमत ₹ ३५०/-
- अक्षर जुळवणी व मुद्रक :
  कॉम्प्युटर नेटवर्क – नरेंद्र पांढरीकर
  ३३, आय.टी.आय. कॉलनी, अमरावती.
  भ्रमणध्वनी-९८५०२८३२४६

अनुक्रमणिका

पृष्ठ क्र.

१) प्रस्तावना १–२६

२) महाराष्ट्राच्या ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्याची सद्य:स्थिती २७–८१

३) अमरावती जिल्ह्यातील पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था : प्राप्ती आणि खर्च ८२–१२४

४) नमुना खेड्यातील पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था १२५–१५२

५) नमुना कुटुंबाच्या माहितीचे विश्लेषण १५३–१८६

६) शासकीय जलधोरण १८७–२२०

७) समस्या व उपाय २२१–२२७

संदर्भ सूची २२८–२३२

प्रकरण एक

प्रस्तावना

१.१ प्रास्ताविक :

'जल हे जीवन' या विधानावरून पृथ्वीवरील सजिवसृष्टीची उत्पत्ती मूलत: पाण्यामुळेच अस्तित्वात आली, हे सत्य नाकारता येत नाही. पृथ्वीच्या एकूण भूभागांपैकी सुमारे ७१ प्रतिशत भाग पाण्याने व्यापलेला आहे. यालाच जलावरण असे म्हणतात. २९ प्रतिशत भाग भूमीने व्यापलेला आहे. यात जमीन, पठार, पर्वत, जंगले, वाळवंट, सपाट मैदाने येतात. पाण्याने व्यापलेल्या या विशाल क्षेत्रफळामुळे पृथ्वीस 'जलग्रह' किंवा 'वसुंधरा' असेही म्हणतात.

पृथ्वीवर मुबलक पाणी उपलब्ध असून सुद्धा वर्षातील ऑक्टोबर ते जुलैपर्यंत 'पिण्याच्या पाण्याची तीव्र टंचाई' मानवाला जाणवत आहे. तसेच पशू, पक्षी, वनस्पती यांनाही पाण्याची तूट जाणवते आहे. याची विविध कारणे आहेत. वास्तविक ऑक्सिजन नंतर पाणी ही मानवाची दुसरी मूलभूत गरज आहे.

१९९३ मध्ये संयुक्त राष्ट्रसंघाने पाण्याचे महत्त्व लक्षात घेऊनच २२ मार्च हा 'जागतिक जलदिन' म्हणून साजरा केला जातो. गोड पाण्याचे व्यवस्थापन करण्याबाबत जनजागृती केली जाते. मात्र अलीकडे शहरीकरण, औद्योगिकीकरण, प्रदूषण, दुष्काळ, आदी कारणाने पाण्याच्या स्त्रोतांला धोका निर्माण झाला आहे. म्हणून जनजागृती बरोबर पाणी शुद्धीकरणांसाठी अधिक कार्यक्षम तंत्रज्ञानाचा वापर, पाण्याचा पूर्नवापर, कटाक्षाने पावसाच्या पाण्याचे संचयन, औद्योगिक सांडपाणी शुद्धीकरणाबाबत कायद्याने अधिक कडक अंमलबजावणी, पाणलोट व्यवस्थापन, नदी, तलावाचे व विहीरींचे पुनरूज्जीवन अशा विविधांगी पैलूवर विशेष भर देण्याची नितांत गरज आहे.

भारतात वर्ष १९५५ पासून १९९० पर्यंत ३५ वर्षाच्या काळात पाण्याची दरडोई उपलब्धता ५३ प्रतिशतने कमी झालेली आहे. तर २०२५ पर्यंत म्हणजे पुढील ३५ वर्षात दरडोई उपलब्धता ७२ प्रतिशतने कमी होईल असे अनुमान आहे. नियोजन काळात केंद्र, राज्य आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था आपापल्या स्तरावरून व विविध उपक्रमाद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न सोडवीत आहेत. पण त्याला अपेक्षित यश येत नाही. म्हणून अलिकडे हा प्रश्न अधिक गंभीर स्वरूप धारण करीत आहे. त्यातही

डॉ. लेफ्ट. जी.जी. भारती
सहाय्यक प्राध्यापक
एम.ए.(अर्थशास्त्र), सेट, पीएच्.डी.

श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती येथे मागील ११ वर्षापासून पदवी व पदव्युत्तर वर्गांना अर्थशास्त्र विषयाचे अध्यापन कार्य करीत आहेत. त्यांनी २००६ मध्ये सेट, २०११-१२ मध्ये एन.सी.सी. ची लेफ्टनंट आणि २०१९ मध्ये संशोधन क्षेत्रातील सर्वोच्च आचार्य पदवी, संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठांतर्गत प्राप्त केलेली आहे.

आतापर्यंत त्यांनी आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय परिषदेमध्ये सक्रिय सहभाग नोंदवून १० शोधनिबंध प्रकाशित केले आहेत तर जर्नल व पुस्तकामधून ०९ शोधनिबंध प्रकाशित केले आहेत. तसेच इंडियन इकॉनॉमिक असोसिएशन, मराठी अर्थशास्त्र परिषद आणि विदर्भ अर्थशास्त्र परिषदेचे ते आजीव सदस्य आहेत.

एक विद्यार्थी प्रिय व शिस्तप्रिय प्राध्यापक म्हणून ते सर्वांना सुपरिचित आहेत.

प्रकाशक : कॉम्प्यूटर -नेटवर्क, अमरावती.

978-81-932685-3-7

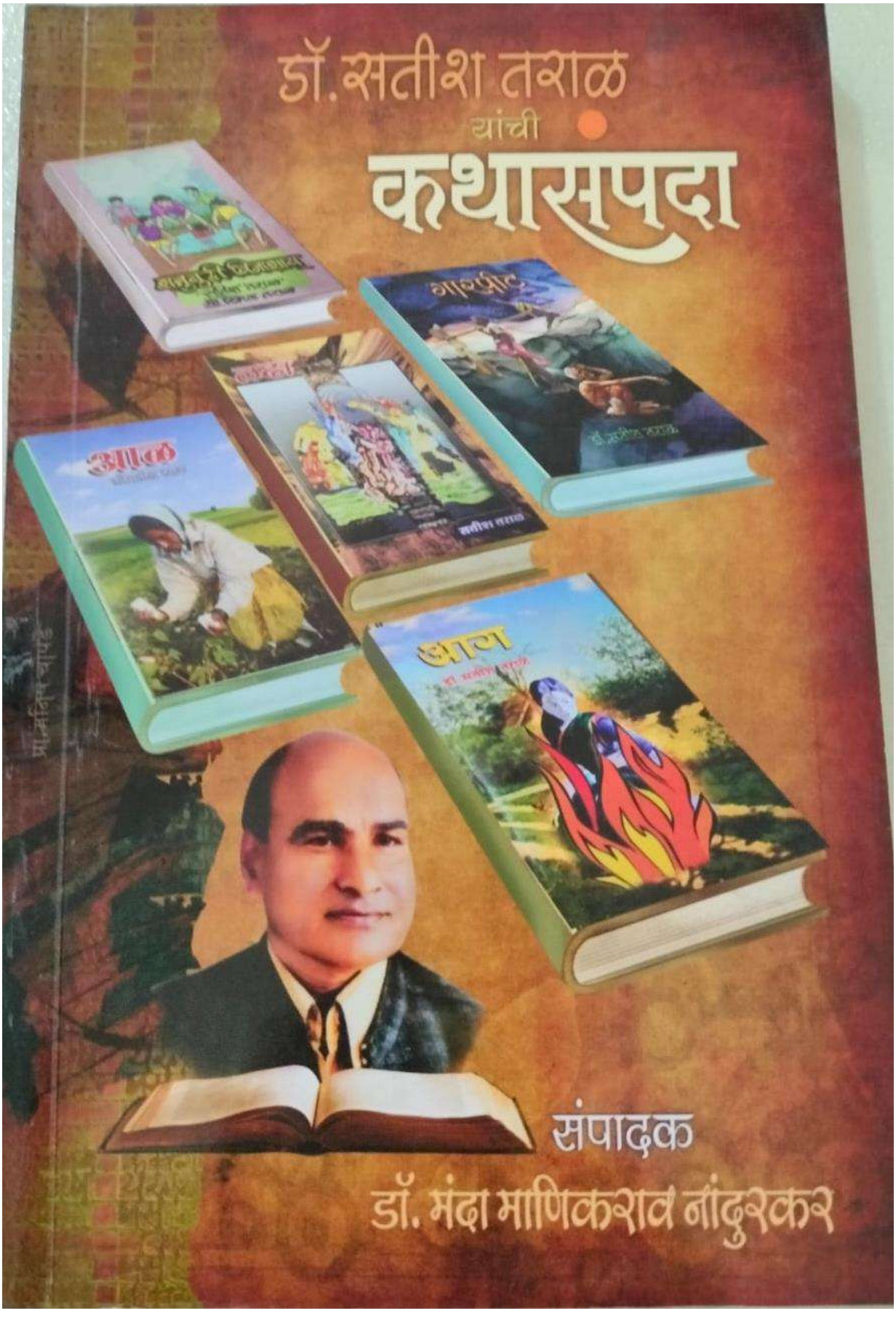
डॉ. सतीश तराळ
यांची
कथासंपदा
आग
संपादक
डॉ. मंदा माणिकराव नांदुरकर

डॉ. सतीश तराळ यांची कथासंपदा
(Dr. Satish Taral Yanchi Kathasampada)
ISBN No. - 978-81-946542-8-4

- संपादक

प्रा. डॉ. मंदा माणिकराव नांदूरकर
मराठी विभाग प्रमुख
मातोश्री विमलाबाई देशमुख महाविद्यालय, अमरावती

डेबू प्रकाशन
अभियंता कॉलनी, विद्युतनगर,
वि.म.वि. परिसर, अमरावती – ४४४ ६०४
मो. ९८२२५७९५७५

- मुखपृष्ठ

प्रा. मनीष चोपडे
अमरावती

- अक्षर जुळवणी

सौ. आशा फुसे
श्री. उमेश बावनेर
अमरावती

- प्रकाशनतिथी

प्रथम आवृत्ती
२१ जुलै २०२१

मूल्य : १५० रू.

- **डॉ.सतीश तराळ यांची कथा**
  प्रा.डॉ.सौ.अलका गायकवाड-लुंगे
- **सतीश तराळांची कथा एक आकलन**
  प्रा.डॉ. वर्षा चिखले
- **कथा कथनकार डॉ.सतीश तराळ**
  इंजि.भास्करराव अरबट
- **सतीश तराळ यांचे कथालेखन**
  प्रा.डॉ. शोभा नाफडे
- **डॉ.सतीश तराळ यांचा विनोद**
  प्रा.डॉ. मंदा माणिकराव नांदूरकर
- **प्रा.सतीश तराळ यांच्या कथेतील आशयसूत्र**
  प्रा.गजानन बनसोड
- **डॉ.सतीश तराळ यांची जनकथा**
  डॉ.अतुल वानखडे
- **सतीश तराळ यांच्या कथेतील कृषिनिष्ठ जाणिवा : एक चिकित्सक अभ्यास**
  प्रा.डॉ.अनिल सखाराम बाभुळकर
- **सतीश तराळ ह्यांचे कथाकथन**
  विनय मिरासे,'अशांत'
- **डॉ. सतीश तराळ यांच्या स्त्री व्यक्तीरेषा**
  प्रा.डॉ. मंदा माणिकराव नांदूरकर

सतीश तराळांची कथा एक आकलन

प्रा.डॉ. वर्षा चिखले
मराठी विभाग प्रमुख
श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय,अमरावती

कथा हा वाङ्मय प्रकार प्राचीन काळापासून भारतात अस्तित्वात आहे. प्राचीन मराठी गद्य व पद्य वाङ्मयाची निर्मिती जेव्हा होत होती तेव्हापासूनच मराठी कथेची बिजे आपणांस त्यात पहावयास मिळतात.मराठी वाङ्मयातील विविध साहित्य प्रकारांची मूळ स्वरुपे पाहत असताना आपणांस असे आढळून येते की, त्या विविध प्रकारातील कृती या लोकवाङ्मयातून कथाबीज घेऊनच विस्तारित झालेल्या आहेत. मराठी कथा सुद्धा याला अपवाद नाही.

कथा सांगणे व कथा ऐकणे ही मानवाची सहजप्रवृत्ती आहे. अगदी बालपणापासूनच कथा ही आपल्याला साथ देत असते.बालपणी आईने सांगितलेल्या काऊचिऊच्या गोष्टी आपल्याला अंगाई घालतात.तसेच आजीने परंपरेने चालत आलेल्या कथा सांगून,गाणी म्हणून त्यांच्यावर संस्कार करीत असते.पुढे आजीने सांगितलेल्या राजाराणीच्या,पऱ्यांच्या,भूत-राक्षसांच्या देवादिकांच्या गोष्टींनी आपले कल्पनाविश्व वाढत जाते. बयानुसार अद्‌भूत कथा, रहस्यकथा, गूढरम्य ऐतिहासिक कथा आवडू लागतात. तारुण्यावस्थेत प्रेमकथांचे आकर्षण असते तर प्रौढपणी आपण वास्तवप्रेमी होतो. ''कथा आपल्या बयाच्या सर्व अवस्थात व सर्व मनोवृत्तींना खाद्य पुरवीत असते. म्हणजे काऊचिऊच्या भाषेपासून तत्त्वज्ञानाची भाषा सारख्याच मनोरंजकतेने बोलण्याचे सामर्थ्य कथेजवळ आहे'' असे इंदुमती शेवडे म्हणतात.

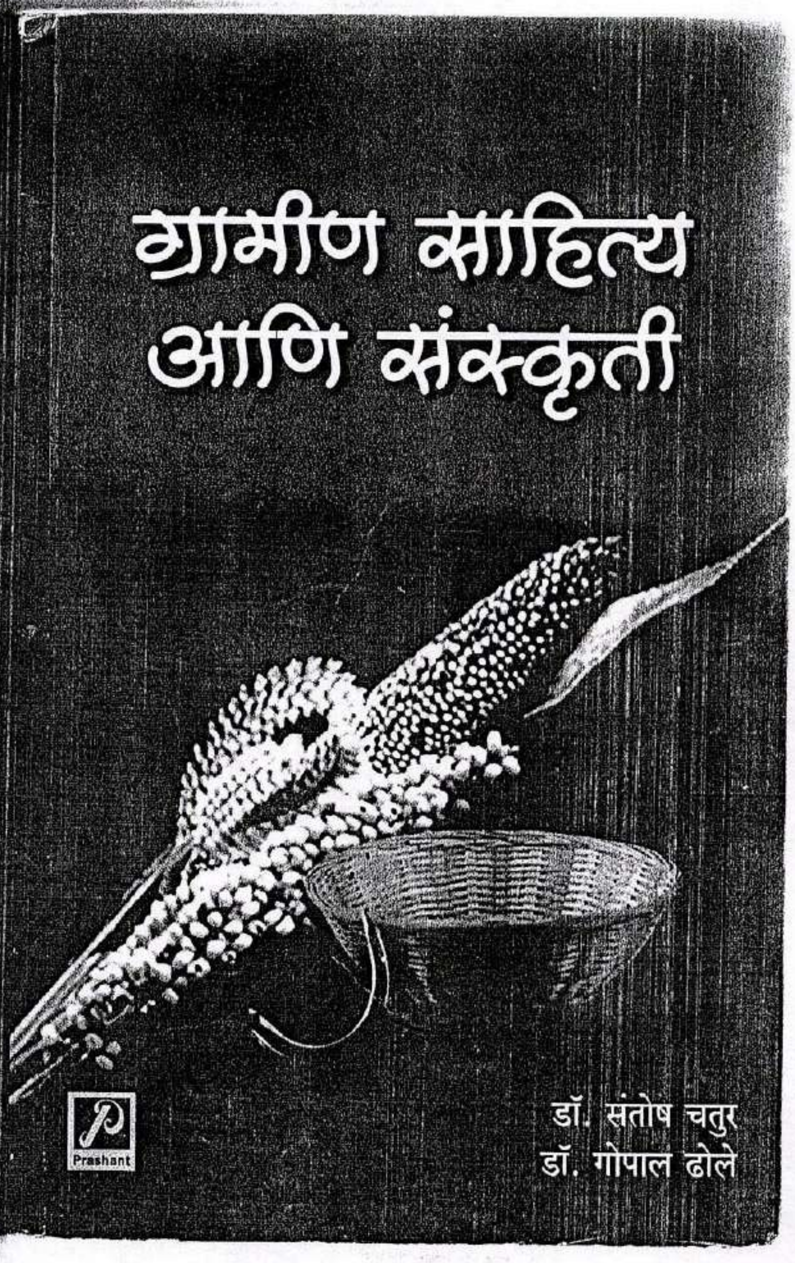
ग्रामीण साहित्य
आणि संस्कृती
Prashant
डॉ. संतोष चतुर
डॉ. गोपाल ढोले

Prashant

ग्रामीण साहित्य आणि संस्कृती

© प्रा. डॉ. संतोष चतुर

प्रकाशक । मुद्रक
रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001

दूरध्वनी । वेब । ईमेल
0257-2235520, 2232800
www. prashantpublications. com
prashantpublication. jal@gmail. com

आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत
सप्टेंबर, 2021
978-93-91391-69-0
₹ 395/-

मुखपृष्ठ । अक्षरजुळवणी
प्रशांत पब्लिकेशन्स

e-Books are available online at www. prashantpublications. com
Prashant Publications *app for e-Books*
kopykitab. com • amazon. com • play. google. com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे. तसेच मजकुराची जबाबदारी ही सर्वस्वी लेखकाची राहील. लेखकांनी मांडलेल्या सर्वच मतांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

ग्रामी
सांस्कृतिक
खेडे आणि
झाली. आ
[illegible]
पशुपक्षी, पि
ग्रामीण विभ
साधनसंपत्ती
असे खेड्या
लोक जेथे र
शहरात जाण
प्रत्यक्ष किंव
संज्ञेत समावि
ग्रामीण
पशुधनावरील
काबाडकष्टां
क्षण सुद्धा अ
भावबंध गुंत
[illegible] आत्म
परस्पर संबंध
पद्धती मोडक
उत्पादन पद्ध
यामुळे रावाच
आणि त्याचे
कोणत्याही क
बदलत्
शेतीचे प्लॉटि
मनातील ताप
पाहिजे. अना

'दगडी मक्ता' या ग्रामीण कादंबरीतील पाथरवटांचा जीवनसंघर्ष

डॉ. सुवर्णा गाडगे
सहयोगी प्राध्यापक मराठी विभाग
श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती

मराठी ग्रामीण कादंबरीचा आरंभ ते आजवरचा प्रवास हा काळाच्या बदलानुसार वाङ्मयातही झालेल्या बदलाचा परीपाक आहे. मराठी कादंबरी त्याला अपवाद नाही. मराठी कादंबरीकडे एक दीर्घ कथात्मक गद्य साहित्यप्रकार म्हणून पाहिले जाते. कादंबरी या साहित्य प्रकारची काटेकोर व्याख्या किंवा वर्णन करणे तसे कठीण असले तरी काही लक्षणे स्थूलमानाने लक्षात घेऊन अनेकजण कादंबरी म्हणजे काय हे सांगताना लिहितात. ''कथानक, व्यक्तिचित्र, लेखकाचा दृष्टीकोण व त्यांना अनुरुप अशी निवेदनतंत्रे, वर्णने, वातावरण निर्मिती, शैली इ. घटकांनी गद्यात विस्तृतपणे संघटित केलेले वास्तव जीवनाचे चित्रण म्हणजे कादंबरी होय''[1] कादंबरीत वास्तव जीवनाला कल्पिताची कमी अधिक जोड दिली जाते. कादंबरी म्हणजे समग्र जीवनाचा जणू हिशेबच असते, त्यामध्ये संघर्ष, पात्र, कृती, पार्श्वभूमी, कथानक व आशयसूत्रे असतात. कादंबरीचा फलक विस्तृत असून कथनाला आणि निवेदनाला विशेष महत्त्व असते. मानवी जीवनव्यवहाराचे व्यापक दर्शन घडवणारी विस्तृत पट म्हणजे कादंबरी होय. कादंबरी हा वाचकांच्या अधिक पसंतीस उतरणारा वाङ्मय प्रकार आहे. इतर वाङ्मय प्रकाराप्रमाणे कादंबरी हा बंदिस्त प्रकार नसल्याने बदलत्या कालप्रवाहात कादंबरीच्या अनुभवाचे क्षेत्रही विस्तारले आहे. कथात्मक वाङ्मयाच्या परंपरेशी अतूट संबंध असलेला कादंबरी हा रचनाप्रकार वाचकांना अधिक जवळचा वाटतो. कादंबरीत मानवी जीवनातील संघर्ष, नाट्य, काव्य, विनोद, भावना, चित्राकर्षक, घटना, प्रसंग व भाषा या सर्व गोष्टीतील अर्थपूर्णता दिसते. कादंबरीकार काल्पनिक सृष्टीचा आधार घेऊन वास्तव मांडताना उद्‌बोधन व मनोरंजन ही करीत असतो. स्वत:ला जाणवलेले जीवन वास्तव विचारसूत्र, मनोरंजन, बोधवाद इ. कादंबरीकाराची निर्मितीप्रेरणा किंवा हेतू असू शकतो. कादंबरीतील व्यक्तिरेखांना स्थल, काल, समाज, संस्कृतीची विविध परिमाणे देता येतात. त्याच्या अविष्कारासंबंधी स्वातंत्र्य घेता येते. त्यामुळे कादंबरीचे स्वरुप वैचित्र्य संपन्न बनते.

''माणसाच्या स्वभावातून कृती घडतात, त्या कृतीतूनच कथानक निर्माण होते. व्यक्तिरेखांशिवाय कथानक आकाराला येऊ शकत नाही. कथानक आणि व्यक्तिरेखा हे कथात्म साहित्यकृतीचे महत्वाचे घटक आहेत. दोघांचे ...

कलाकृती
ठाव घेत
डॉ. र. ब
त्याचवेळी
वर्तनाचा
असतात.'
दर्जाचे काद
करुन दाखी
ज्या असख
तर त्यास
हृदयाचा शो
आणून देत
ग्रामीण काद
स्थळ, काल
साहित्यकृती
विशिष्ट अनु
कल्पनेचे सम
केलेल्या जी
व्यक्ती पोकळ
परिवाराशी बा
वाढवीत वाढ
घडत जातो.''
बा. मंचरकर
वास्तव
निर्मितीची अ
आदर्श प्रवृत्त
''कादंबरीच्या
विश्लेषणात्मकतेला
... -त्य
... वास
हा कादंबरी व
समाज अथवा